

Filosofie logu, filosofie fysis [FF UK]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[Filosofie logu, filosofie fysis \[FF UK\]](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[Filosofie logu, filosofie fysis \[FF UK\]](#)

◆ přednáška, česky, vznik: 23. 4. 1992

◆ lecture, Czech, origin: 23. 4. 1992

Filosofie logu, filosofie fysis [FF UK] [1992]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (s1_cleaned.flac) ---

Hejdánek: A teď se necháme inspirovat, zkusíme se nechat inspirovat srovnáním *logos* a *fysis*. Na první pohled by se mělo zdát, nebo by se zdálo, že to, co je charakteristické pro *fysis*, tím spíše by mělo být charakteristické pro *logos*.

Jestliže podle *Herakleita* – ono není jasné, co tím myslí, ale jestliže podle *Herakleita* *fysis* se ráda skrývá (to je ten zlomek B-123) – pak by to mělo tím spíše platit o *logu*. Protože *fysis* se nám ukazuje, jak jsme si ukázali na *Sofoklovi*. To, co se rodí, se ukazuje, vychází ze skrytosti, ukazuje se, a zase ten čas to zakrývá. To se aspoň ukazuje. Ale jak se ukazuje *logos*? *Logos* se vůbec neukazuje. Rozlišili jsme si mezi tím dvojím: ukazovat se a jevit se. *Logos* se může jenom vyjevovat, ale neukazovat. Kdežto *fysis* se ukazuje aspoň v těch jednotlivých jsoucnech.

Jestliže stačí k tomu, aby se *fysis* ukazovala jenom částečně, abychom řekli, že se ráda skrývá, tak *logos* by se měl skrývat ještě víc, protože se vůbec neukazuje. Čili jestliže *fysis* *kryptestai filei*, tak o *logu* by platilo, že se skrývá vůbec. Ne že se rád skrývá, ale prostě naprosto. To prostě neplatí.

Proč to neplatí? Proč je nám *logos* bližší než *fysis*? Proč je bližší našemu vědomí, našemu myšlení? Jak je možné, že máme přístup k *logu* přímo, kdežto *fysis* není nic víc než pouhý podklad? Jako počmáraný papír, potišťený papír. To je jediné, co potřebujeme: potišťený papír. Ta *fysis* je někde hluboce u těch atomů nebo molekul nebo něčeho takového. Ani ten papír, na kterém to je, nemá žádnou *fysis*. Ten byl vyroben, ten se nenarodil. Narodil se ten strom, z kterého ten papír je vyroben, a jinak je to vyrobené. Tam ta *fysis* je úplně v pozadí, bez ní se sice nemůžeme obejít, ale je čímsi naprosto druhořadým.

A totéž platí, když spolu hovoříme. To je naprosto druhořadá věc, že potřebujeme, aby tady byl vzduch, abychom se mohli domlouvat, aby mohl ty vlny nést. To, že máme hlasivky a tak dál, to jsou všechno okolnosti nedůležité. Nikoliv nepodstatné, poněvadž bez nich by to nešlo, ale nejsou podstatně důležité. Důležité je to pochopení. To se dá obejít. Když nemáte hlas, tak to ukazujete. Když neumíte psát, tak to říkáte. Když neumíte to říct, tak se domlouváte jako s cizinci, rukama nohama. Jak se děti domlouvají na hřišti, když si chtějí hrát. To se dá obejít, od toho je možné se oprostiti.

Jak je možné, že přístup k *logu* je bližší, je snadnější? Že *logos* je nám blíže, ačkoliv se neukazuje? Vůbec nikdo ho nevidí. To, co je vidět, to není *logos*, a to, co je *logos*, to není vidět. I když potřebuje *logos* těch prostředků, potřebuje, aby dva živí lidé, mající tělo, hlasivky, rty a tak dále, co je všechno k tomu mluvení potřeba... tedy ani hlasivky, ani rty, ani jazyk, ani zuby, dutina ústní a ještě dutina čelní, přes kterou to zní, to všechno není *inkarnace* slova, *inkarnace* *logu*. To je jenom taková okolnost.

V dnešní evropské filosofii se, ať už pod hlavičkou heideggerovské filosofie anebo přímo polemicky proti filosofii (to jsme poznali u [nesrozumitelné] Bělohorského), prosazuje tendence difamovat *logos* jako něco mocenského, donucujícího, ano tyranského, až teroristického. Konečně ten útok na pojem. Zdánlivá legitimita tohoto sofistického odporu proti *logu* je založena na oprávněnosti kritiky řecké pojmovosti. Hluboká chyba je však identifikace řeckého typu pojmovosti s každou pojmovostí, s pojmovostí vůbec. A už naprostá chyba je ztotožňovat tu řeckou pojmovost se samotným *logem*, který každou pojmovost umožňuje a zakládá, aniž by ovšem nutně přebíral odpovědnost za formu té pojmovosti, za typ té pojmovosti.

V jakém smyslu je *logos* předpokladem pojmového myšlení? Tady právě bude dobré se na chvíli vrátit k *fysis*. Ještě bych upozornil, že když se tážeme, v jakém smyslu je *logos* předpokladem pojmového myšlení, tak si později ukážeme, že mezi *logem* a pojmovostí není přímý přechod. Takový přechod je nutně zprostředkovaný reflexí. Ta má sice v pojmovosti mimořádnou instrumentální výbavu, která jí dovoluje to, co by bez ní nemohla podnikat, spoustu věcí, které by nebyly možné bez té pojmovosti. Ale není to pojmovost, která zakládá reflexi. Reflexe se obejde i bez pojmovosti v podobě jakési primitivní, počáteční reflexe, protoreflexe nebo prereflexe, čili nejsou to pojmy a pojmovost, které zakládají možnost reflexe, nýbrž naopak reflexe, která zakládá možnost pojmovosti. A tady právě se vrátíme k *fysis*.

Fysis je jakoby osudem – to je divné slovo, ale v Řecku to mělo svou váhu – je jakoby osudem každé pravé události. Ta událost je taková, jak se děje, jak se rodí, jak se ukazuje v souvislosti s ostatními událostmi. To rozvržení té události, rozvržení těch jednotlivých souvislostí... Tedy *fysis* je jakoby osudem každé pravé události, nebo moderněji řečeno, je jejím plánem, jejím naplánováním, vlastně to, o čem mluví třeba Whitehead, že ten elektron se přizpůsobuje tomu okolí a jakoby plánu.

Fysis sama o sobě nemá schopnost se vztáhnout k jiné *fysis*, to jest k *fysis* jiné události, ani k sobě samotné. Neboť k takovému vztahu je zapotřebí akce. *Fysis*, která by se chtěla vztáhnout k sobě, by potřebovala to udělat aktem. Jenže ta *fysis* spočívá v tom, že rozvrhuje ty jednotlivé souvislosti, jak se k sobě mají. Aby se vztáhla k sobě, ona přece do toho musí – to je ten rozvrh, to je ten plán – ten plán plánuje ty jednotlivé ukazující se souvislosti, ale neplánuje sebe, on je plánem těch souvislostí a jejich souvztažností.

Takže *fysis* sama o sobě se nedovede vztáhnout, k tomu by potřebovala akce, a akce není schopná *fysis*. *Fysis* jenom organizuje dění, událostné dění, ale nikoliv akci. K akci potřebuje subjekt. Subjekt není odvoditelný z *fysis*. K tomu, aby se *fysis* mohla vztáhnout k sobě, k tomu potřebuje, aby se stala událostním děním nějakého subjektu. Musí se stát děním – to dění, které ona organizuje, které naplánovává, rozvrhuje, to se musí stát děním nějakého subjektu. Musí to být ten subjekt, který se děje v tom dění. To už není to dění samo. Je tady ten odstup mezi subjektem, vykloněným do budoucnosti, a tím rozvrhem těch souvislostí, které jsou jenom hybatelné.

Pro naše pochopení povahy *logu* – a tady to „povahy“ dávám do uvozovek, protože povaha je český překlad pro *natura* nebo *fysis*, a *logos* přece nemá žádnou *naturu* ani *fysis*, čili je to problematické takhle mluvit – pro naše pochopení povahy *logu* je důležité, že ten *logos* vládne nad *fysis* svým způsobem. Protože *fysis* je možná jedině tam, kde ona může organizovat ten postup těch jednotlivých souvislostí pouze tehdy, když ty souvislosti jsou nějak integrovány v celku. A ty nedovede integrovat *fysis*. To je *logos*, který je integruje, který je sjednocuje.

To je ta naše hypotéza, to je to naše schéma, se kterým pracujeme celou tu dobu. Tedy *logos* umožňuje, aby *fysis* vůbec mohla pracovat s tou událostí, aby se mohla stát *fysis* určité události. K tomu potřebuje *logos*, který tu událost drží pohromadě. Tedy je to *logos*, který umožňuje a zakládá vládu *fysis*. Bez toho by žádná vláda *fysis* nemohla být. Ta vláda nad konkrétním událostním děním, které ta *fysis* vlastně rozvrhuje, programuje.

Jenom tak můžeme zároveň objasnit, proč se *logos* dovede emancipovat z vazby na *fysis* do té míry, že z ní vezme jen nezbytný instrumentář. To znamená, že ten *logos* musíme považovat za něco základnějšího, než je *fysis*. Jenom protože to je základnější, tak se to může emancipovat. A to může být nezávislé, relativně nezávislé na *fysis*. To se neobejde úplně bez *fysis*, ale ta *fysis* tam hraje druhořadou roli. To je možné jedině proto, že *logos* je cosi základnějšího než *fysis*. Kdyby tomu tak nebylo, tak by nikdy ta *fysis* nemohla hrát jen druhořadou roli, byla by předpokladem toho, aby *logos* vůbec mohl něco sjednocovat. Ale tak tomu není.

Proto je tedy *logos* schopen distance od *fysis*. Je schopen distance od *fysis* jakožto *fysis* určitého událostního dění. A to znamená, když je schopen té distance, že může organizovat, může integrovat jiným způsobem i hromady, množiny různých událostí, různých událostních dění, pohromadě je může kdesi sjednocovat, a ne prostřednictvím *fysis*. Může je sjednocovat tak, že dávají smysl. Že to nejsou pouhé hromady, i když je nespojuje *fysis*, neovládá je *fysis*. *Fysis* neurčuje, není tady žádná *fysis*, aby určovala, jak po sobě jdou nějaké události. A přesto ty události mohou být dohromady integrovány jako jedna velká událost, ovšem ne pravá, protože ta pravá událost musí být integrována prostřednictvím *fysis*.

Když to není prostřednictvím *fysis*, když tam *fysis* nehraje tu rozhodující roli, tu důležitou hybnou roli, no tak to není pravá událost. Ale *logos* je schopen integrovat nepravé události tak, že dávají smysl, to jest jsou jakoby jednotou, jsou to jakoby jednotné, sjednocené události. Strašně důležité, protože právě v těchto nepravých událostech člověk žije. Pro lidský život jsou daleko důležitější nepravé události než

pravé události. To jest jsou důležitější dějiny než příroda. A tady je vidět zároveň ta jakási taková problematičnost toho užití slov pravé a nepravé. Pro člověka vlastně pravé události jsou ty nepravé a ty pravé jsou pro něj nepravé. Ty nepravé jsou pravé.

To, že člověk žije především jako dějinná bytost, a nikoliv především jako biologický jedinec, je možné jen díky tomuto odstupu, jehož je *logos* schopen ve vztahu ke každé konkrétní pravé události a její *fysis*.

Logos tady teď začíná integrovat, je schopen integrovat vnějšně i ty události, které nemají společnou jednu *fysis*, nýbrž každá má svou nějakou vlastní.

Tyto mohou být super-organizovány logicky, to jest tak, že dávají smysl, aniž by se stávaly tělem. Ovšem vždycky jedna *fysis* tam je nezbytná, ta *fysis* té bytosti, která je schopna to nahlížet. Nahlížet a zároveň dávat se k dispozici jako prostředník toho sjednocování. Kdyby nebylo lidí, tak není dějinných událostí.

Jen díky tomu, že lidé to uchopují jako dějinné události a staví se k tomu jako k dějinným událostem, jsou, jinak by to nebylo. Protože není žádná *fysis*, která by je držela pohromadě jako dějinnou událost. To musí dělat lidi. Ti reagují určitým způsobem, takže ty události mají ten charakter dějinný, jako třeba ekonomického vývoje nebo vybudování železniční sítě a podobně.

To jsou nepravé události, které mají smysl, protože tam jsou lidé, kteří ten smysl tam vkládají, vycitují, vztahují se k tomu a zároveň jsou jeho služebníky. To přijmou. Dokonce tam vzniká nebezpečí, že přijmou i takové nepravé události, které je odcizují jim samým. Když člověk začne sloužit věcem ne proto, že jsou mu užitečné, nýbrž on už je nedokáže dát pryč. Prostě je obstarává. To je to, co Heidegger v podstatě má na mysli svou analýzou té techniky jako nepravého způsobu, jak se stavět k bytí. A tam vzniká stejné nebezpečí, to je nebezpečí dějin. Tomu nebezpečí se nevyhne ten, kdo klesne na úroveň přírody, přírodního stavu, na úroveň *fysis*. To nejde. Člověk je bytost, která žije v těchto nepravých událostech. To jsou dějinné události. Člověk je dějinná bytost. Kdyby nebyl, není člověkem.

To, že je schopen *logos* odstupu od *fysis*, znamená ovšem – a to je tady na tom nejdůležitější snad –, že když je schopen odstupu od *fysis* určité události, pravé události, tak to znamená, že je schopen odstupu také od logu této konkrétní určité události. Čili jinými slovy je schopen odstupu sám od sebe. Čím se liší pronikavě *logos* od *fysis*. *Fysis* není schopna odstupu od sebe a není schopna přístupu k sobě. Nemůže se k sobě vztahovat, protože není schopna odstupu od sebe. Kdežto *logos* je schopen odstupu od sebe.

A proto je schopen se k sobě vztahovat. Ne generálně, v tom celku, ale přinejmenším parciálně, partikulárně. Parciálně, to jest částečně, partikulárně v jednotlivých věcech. Přesně ve stejném strukturálním smyslu, v strukturální době, v jaké *fysis* zůstává neschopna přistoupit k sobě, je *logos* naopak dobře schopen k sobě přistoupit, protože je schopen v jistém smyslu a v jisté souvislosti být jen o ten kousek relativně omezeně sám od sebe odstoupit.

Proto tam, kde je nějaká bytost schopna sledovat *logos* a nechat se ovládat, řídit logem ne z přímého a nezrušitelného a nenahraditelného prostřednictví *fysis*, jako to je u přírodních organismů – tam se taky řídí logem, a nejenom logem, který se týká té jejich konkrétní *fysis*. I tam v přírodě *logos* přesahuje tu konkrétní *fysis*, protože existuje *logos* evoluce, *logos* vývoje druhů, *logos* vývoje živých organismů. To přesahuje každou *fysis*, každou existující *fysis* nějakého kmene nebo existující *fysis* nějaké čeledi. Žádná *fysis* není s to to pojmout. Čili i na přírodní úrovni *logos* přesahuje *fysis*. Jenomže existují bytosti, které se nenechají přesahovat tím logem bez svého vědomí, bez porozumění tomu, jak *logos* přesahuje, *transcenduje* jejich *fysis*.

Usilují o to porozumění a chtějí tomu logu trochu napomáhat nebo bránit. Někdy se domnívají, že napomáhají, a brání, někdy se domnívají, že brání, a napomáhají. To je *List der Vernunft*, to patří k té lstivosti logu, že se prosazuje i proti uvědomění a proti záměrům a proti představám těch bytostí, které jsou schopny vůbec se k němu ve svých představách, v mýtech nebo myšlenkově vztahovat. *Logos* je přesahuje. On přesahuje i ty myšlenky. Jenomže je jenom nepřesahuje, nýbrž se jim dává k dispozici, umožňuje jim, aby ty myšlenky začaly chápat ten *logos*. Stává se jim přístupným. Nechává je, aby pochopily smysl logu, můžeme-li to tak říct, protože smysl a *logos* jsou si velmi blízko a proto tam, kde nějaká bytost je schopna sledovat *logos*, naslouchat *logu*, v jistém smyslu se tím i nechat ovládat, nebo

víc než to, nechat se *logem* ovládat, nechat se řídit *logem*, aspoň pokud jde o naslouchání, vyslyšení a pozření *logu*. A to bez přímého a nezrušitelného prostřednictví *fysis*, jako je to v přírodě, nýbrž právě díky porozumění stává se pak i schopna odstupu od sebe. Díky tomu, že *logos* je schopen odstupu od sebe, je schopna odstupu od sebe.

Jedině přes *logos* tedy se může taková bytost dostávat k sobě, může přistupovat k sobě, může se pokoušet rozumět sobě samé, ono *gnóthi sauton* – poznej sebe sama. Jenom takové bytosti je možno takovou výzvu adresovat.

A tady něco takového jako odstup od sebe a přístup k sobě je ovšem možné pouze v dimenzi, v jistém prostoru, v jistém světě *logu*. Aby nějaká bytost mohla takový odstup od sebe a zase přístup k sobě provést, musí se naučit pobývat ve světě *logu*, vlastně musí se stát obyvatelkou světa *logu*.

Taková bytost pak pobývá, bydlí ve světě *logu* daleko spíše než ve světě přírody, a dokonce i spíše než ve světě dějin. Ne že by mohla z té přírody vypadnout, nebo že by mohla z dějin vypadnout, to nemůže. Ale podstatněji, podstatněji žije ve světě dějin než ve světě přírody, a ještě podstatněji žije ve světě *logu* než ve světě dějin.

A jako dějinně prosvětluje tu přírodu a začíná chápat přírodu, tak se logicky prosvětluje dějinnost. Příští rok budeme mít příležitost v jednom kurzu probírat *filosofii dějin* a tam přijdeme na tuhle problematiku. Taková bytost, která pak pobývá, bydlí ve světě *logu*, tak myslí a promlouvá. Což náleží nezbytně k sobě – myslet, a bez promlouvání, bez promluvy není žádného skutečného myšlení. Není žádného myšlení leč v jazyce, skrze jazyk, a to vše ve světě řeči, ve světě *logu*.

Tak taková bytost, která bydlí v tom světě *logu*, vlastně bydlí tím, že myslí a promlouvá. To je její skutečný život.

Hysseling, současný ředitel Husserlova archivu, byl jednou v Praze a měl takovou zvláštní přednášku v minulých letech, která se nazývala stejně jako poslední kapitola jeho knihy o metafoře: „Kdo to vlastně mluví, když něco říkám?“, nebo „Kdo to vlastně říká, když mluvím?“. Říkal, že v češtině to dovedeme říct daleko přesněji než v jiných jazycích, takže správně by to bylo: „Kdo vlastně něco říká, když mluvím?“ A uzavírá, že to nejsme tak docela my, když něco říkáme, že je to vždycky spolu s námi ten jazyk, který říká řeč, bychom zas při tom našem rozlišení takto řekli. My bychom nemohli slovo, aby to dávalo smysl, my bychom spolu s ním nepromlouvali, nepromlouval-li by jazyk.

Ten tam taky říká takovou zajímavou věc proti stoikům, že vlastně když mluvíme, tak překonáváme smrt. Každou omezenost, ale zejména smrt. A že je vlastně v podstatě velmi jednoduché – pro mě to bylo ohromné, se s tím pak setkat, protože on jde po stopách Heideggera, když u něj byl, o Heideggerovi a o těchhle věcech – to není tak nesmyslná myšlenka, že dokud mluvíme, dokud žijeme. A protože každým dnem umíráme, jak říkali stoici, vlastně každý okamžik je smrtí předchozího, tak mluvit znamená nebejt jenom v tom okamžiku. Když vždycky něco říkáme, tak kousek jsme řekli a ještě kousek jsme neřekli, a my to dáváme dohromady. Takže ono nám ty okamžiky nemůžou tak úplně odplavat. My je pořád zahrnujeme do té své přítomnosti.

Proto mluvíme o tom, že člověk má nejrozlehlejší přítomnost ze všech bytostí. A to skrze jazyk, skrze *logos*. Ten sjednocuje to minulé a budoucí. To je malá námitka proti Husserlovi, když v tom *Zeitbewusstsein* dává takový obrovský důraz na *retenci* a *protenci*. Zvláštní, že muž, který tolik důrazu a tolik analýz věnoval na to, aby vyvrátil psychologismus, že nakonec v tomto bodě jakoby znovu spadl do psychologismu. I když to vůbec nepřipouští, není si toho vědom. Ovšem pokud by to nebyl psychologismus, no tak tím hůř, pak je to ta konstrukce, kterou pak tak kritizoval Heidegger.

Tam je neurální bod celé fenomenologie. A to proto, že je zapomenuto, že *logos* je to, co sjednocuje minulost, přítomnost i budoucnost. A teprve když člověk myslí a mluví, tak překonává to nejprostší okamžité upadání do aktuální souvislosti, ten okamžik, a skrze ten sjednocující *logos* překonává smrt, ale také, že do ní vstupuje minulost i přítomnost. Díky *logu*, nebýt *logu*, tak [nesrozumitelné].

A teď si představme nebo pomysleme, že taková promlouvající a myslící bytost, která promlouvá a myslí a vůbec je tou promlouvající a myslící bytostí jenom skrze to, že je obyvatelem světa *logu*, že takováto

bytosť začne protestovať proti *logu*, ako proti tomu, ktorý tyranicky a teroristicky nutí, aby premýšľala a promlouvала v jakási shodě s jazykem a s řečí, s *logem*.

Bytosť, ktorá je tím, čím je, díky *logu*, začne protestovať proti *logu*. A to proto, že se cítí nucena myslet a mluvit, promlouvat, *der Sprache nach*, jak říká Heidegger. My bychom tedy tady aplikovali *dem Logos nach*.

Totíž *logu* poslušně a nikoliv proti sobě. A začne si stěžovat, že ten *logos* ji k tomu nutí. Chce myslet a promlouvat v odporu proti svému *logu*, v odporu proti *logu*. Protestovat proti *logu*. A nejen proti *logu*. Je vůbec možný takový protest proti *logu*? Dává vůbec takový protest smysl? Jakožto protest je přece možný jen ve světě *logu*. Zvíře nikdy nemůže protestovat proti *logu*, nemůže protestovat proti *fysis*. Zvíře vůbec nemůže protestovat. Právě proto, že není obyvatelem světa *logu*. Protestovat může člověk, protože je bytosť, která žije ve světě *logu*.

Co to je, když tato bytosť, která je tím, čím je, díky *logu*, díky tomu, že obývá svět *logu*, začne protestovat proti *logu*? Ten protest je přece možný jen ve světě *logu*. Ten protest je možný za předpokladu, že *logos* vůbec pro toho protestujícího je.

Naopak tedy, když to takto postavíme, nastává jedna ze dvou možností. Buď takový protest rozumí sám sobě a svým předpokladům ne jako protestu proti *logu*, nýbrž proti nesprávné logizaci, jak je dějinně podmíněna pod vlivem určité *epistémé* a v určité závislosti na určitých směrodatných myslitelích, například Parmenidovi, kteří tuto určitou logizaci, racionalizaci prosadili.

Čili může to být protest proti určité logizaci, ale ve jménu toho pravého *logu*. To je jedna možnost. A pak ovšem celý ten protest je nesen hlubokou loajalitou k *logu*, který chce připomenout v jeho pravosti a v úsilí najít nějakou jinou, lepší, samotnému *logu* přiměřenější logizaci, než jaká až dosud byla a je k dispozici a jejíž vady byly už určitým způsobem rozpoznány a určeny.

A nebo, a to je ta druhá, jde opravdu o protest proti *logu* vůbec, proti *logu* jako takovému. A pak ovšem takový protest se musí dít bez *logu*. A to znamená beze smyslu. Takový protest potom nemá žádný smysl. Nemá žádný smysl, ne že nemá účely, nedosáhne svých cílů, nýbrž nemá smysl. Troskotá na své vnitřní rozpornosti. Neboť je možný jen díky tomu *logu*, proti kterému protestuje. A takový protest proti *logu* vůbec, jakožto skutečný, by to bylo něco jako blábolení nebo myšlenkový chaos nebo tak nějak.

Zaprotestuje a končí. Něco jako ten Ivan Karamazov: s úctou vracím vstupenku. Ale vrátit vstupenku znamená prostě konec všeho, zejména konec mě jako člověka.

No a tohle ovšem neplatí jen pro *logos*. Ovšem *logos* celou tuto kontexturu, tuto síť souvislostí a vzájemných vztahů jen umožňuje a zprostředkovává. To, co jsme si ukázali na *logu*, platí daleko podstatněji pro to, co přichází v *logu* ke slovu. A co to je? Daleko významnější totiž je to pravé, které skrze *logos* přichází ke slovu v podobě nepředmětných výzev.

A to je přesně to, proti čemu obrátili svou pozornost a svůj zdánlivě výbojně kritický hrot především někteří francouzští postmodernisté, na prvním místě Derrida. Čili ten nezůstává u *logu*, kde zůstávali mnozí ostatní. Derrida jde dál. Ovšem my se tím nebudeme nyní zabývat, jen se samotné věci dotkneme. Tak jako není smysluplně možné protestovat proti *logu*, tak s ještě naléhavější nutností není možné protestovat... ne, já jsem to řekl špatně, tak jako není možné protestovat proti *logu*, tak také vlastně ještě s větší nutností není možné protestovat proti všemu tomu, co přichází v *logu* ke slovu. To jest proti pravdě, dobru, kráse, spravedlnosti a tak dále a tak dále. O což všechno se takoví myslitelé pokoušejí v úsilí vzdorovat v posledním a nejhlubším protestu proti údajnému násilnému tlaku a útlaku ze strany *logu*.

Vlastně nejde jen o *logos*. Jde o to, co je za tím *logem*, co v *logu* přichází ke slovu. Proti tomu se chce protestovat. Proto ta teze, že nic takového není jako pravda. Je jenom omyl, jenom lži, jenom ideologie, různé. My si vybíráme a to, co držíme za pravdu, tak to je prostě jedna z nich. Tak už to říkal ovšem v takovém tím svým ironickým a vlastně provokujícím způsobem Nietzsche: pravda je jenom jedna ze lží, jeden z druhů lži. Tady je to v té sázce. Nietzsche ještě chtěl něčeho dosáhnout, chtěl tím něco říct. Tady už se to bere jako kafe.

Jiný hlas: To ovšem sám Derrida připouští, že takový přímý protest, takové jednoduché odmítnutí logu nedává žádný smysl. Právě proto například v tom duchu *geometrie* tam to jasně formuluje.

Proto se také pokouší o jakýsi zvláštní a velice komplikovaný útok proti logu, kterým se nebudeme zabývat, ale jenom jej nazveme. Je to něco na způsob dvoustranného špióna. Tedy na rozdíl od Kierkegaarda, který chtěl být špiónem v božích službách, Derrida chce být špiónem, který je zároveň ještě v jiných, protibožských službách. Doufá, že z této dvojrole vytěží něco proti tomu logu, proti těm božským. On je ve službách logu a zároveň ve službách *biblo*.

To není odpor postmoderní, jak se většina domnívá. To je něco nesmírně výkonného. A je to i to pokřivení, pronikavý intelekt. Ovšem v mém soudu je to jakási zvláštní, nová, modernizovaná forma *manicheismu*. Ale to už bychom šli příliš daleko.

Aristoteles uvádí v části oné argumentace, kterou si nyní připomeneme, když chce dospět k závěru, že není jenom jeden jediný pravý soud o téže věci, protože v takovém případě je nutně pravdivý také jiný soud o téže věci.

--- (s2 [po 20. minutě ještě závěr předešlé nahrávky]_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Aristoteles se brání proti tomu, že by mohl být třeba jen jeden jediný pravdivý soud. To není možné, protože pak i každý výrok nebo soud o tom pravdivém výroku, že je pravdivý, je také pravdivý a tak dále. Čili takový soud by vždycky vyvolal v podstatě nekonečné množství soudů.

Ukazuje, že není možný jen jeden jediný pravdivý soud. Jak je možné, že pravdivý soud ještě může být podroben dalšímu soudu a ten může být také pravdivý a tak dále? Není tady doklad toho, jak pravda se vztahuje sama k sobě?

A to nám říká Spinoza. Spinoza má ten zvláštní, velmi slavný, mnohokrát citovaný, dokonce nevím, jestli u *Althussera* nebo u *Foucaulta*, v jedné z těch velkých věcí *Barthesových* je Spinoza takto citován. Totiž že pravda je jediným kritériem sebe sama i lži, neboli *veritas est index sui et falsi*. Traduje se překládání *criterium*, a tady je *index*, už mě to teď poněkud plete. *Veritas est index sui et falsi*.

Tady zase máme doklad u klasického filosofa, že pravda se vztahuje k sobě samé. To jen díky *logu*. Jenom tam, kde rozměr pravdy přijde ke slovu skrze *logos*, je schopna se vztáhnout k sobě. Ale zase neplatí to jen o pravdě, platí to o celé řadě dalších věcí. Jestliže je něco spravedlivé, tak je spravedlivé říci, že je to spravedlivé. A je spravedlivé, jestliže to řekneme. Podobně jestliže je nějaké poslední dobro, tak je dobré, že je to dobro. A je to jistě velmi dobré, když si uvědomíme a uznáme, že to je dobro.

Podobně zase krásná, že je krásná, a je krásné si uvědomovat, jak je krásná. A my to víme. Ve všech těchto případech je přítomen *logos*. Nejen v podobě toho, že něco říkáme, že myslíme, nýbrž *logos* umožňuje, aby se krása stala krásou, aby bylo krásné, že je krásná. Aby bylo dobré, že je dobrá. Aby bylo spravedlivé, že je spravedlivá.

Je to pravděpodobně mnohem hlubší souvislost. Je dobré, že dobro je dobré. To popření, to znamená nutně, má-li to mít vůbec nějaký smysl, že odhalujeme skutečnost, že to, co se za dobro vydává, o čem si lidé myslí a o čem říkají, že je dobré, že toto je dobré, že to prostě dobro není.

Jediná věc, která má smysl, je sebe popřít. Že to, co se vydává za dobro, ve skutečnosti či popravdě žádné dobro není. A pak je ovšem dobré si uvědomit, že to, co se zdá být dobré, vlastně dobré není. Pak je dobré si to uvědomit. A my to říkáme, my si to uvědomujeme díky tomu dobru, které nám umožňuje, aby to, co se zdá být dobré, se vyjevilo jako nedobré. Pak je dobré, že se zdánlivé dobro vyjevuje jako nedobré.

Toto dobro potom jediným dechem, který nabíráme nad určité dobro, protože odhalujeme, že to není dobré. Odhalit zdánlivé dobro a ukázat, že to není skutečné, pravé dobro, znamená pravé dobro. Je pak dobré odhalit nedobro. Dobro najdeme pak někde jinde. Kdyby nebylo jinde, tak jak můžeme odhalit, že toto není dobré?

A podobně zase je krásné si uvědomit, že takzvaná krásá vlastně není krásá, že je to pouhé zdání. Je krásné si to uvědomit a nebýt otrokem zdánlivé krásy. Konečně se dostáváme k *logu*. A také pravda, proti které protestujeme. Má-li mít ten protest smysl, se ukáže jako nepravda, jako zdánlivá pravda, jako něco,

co se tak pouze vydává, jako pouhý klam. A jak se to ukáže? Ve světle pravdy se ukáže tato nepravda jako nepravda. Jenom ve světle pravdy může pravda vystupovat jako pravda. Kdežto ve světle pravdy se nepravda ukazuje jako nepodoba, jako kýč, jako zdání, jako podobnost a tak dále.

Ten *dynamis*, který proti tomuto je vznášen, samozřejmě s tímto také počítá. A prohlašuje, že tady jsme se stali otroky své logizace. Celý smysl té *derridovské* dekonstrukce spočívá v tom, že toto chce ukázat zevnitř. Ukázat to, rozšroubovat, rozložit a ukázat, kde jsou ty omyly, kterých jsme se dopustili, v té logizaci, které jsme propadli a již jsme otroky. A proč to ten *Derrida* dělá? Co tím chce ukázat? Chce tím ukázat, že není nic než jenom různé špatné logizace? Ne, takhle vypovídá o tom, že to, co on dělá, je také jeho vlastní dekonstruktivní logizace, která odhaluje onu nepravdu logizace předchozí, která zase zotročila jeho, již se nechal zotročit. Takže to je přibližně tak jako jeho „pravda“ v uvozovkách, kterou odmítá, a nemá tu pravdu jako tu pravdu, která údajně je produktem naší logizace, kterou jsme se nechali zotročit. Kdyby nic jiného, tak ta vzepjatost té údajné pravdy, proti které postmodernisté, tedy takzvaní postmodernisté, bojují, ta soudržnost, ta nosnost je přece jenom rozdílná od omylu. Zejména od omylů, které se dělají jako schválné, jako provokativní omyly. My si můžeme dovolit ten luxus, že tady řekneme, že když nějaký omyl vydrží hodně dlouho, že je produktivní. Pak jsme rádi, že se ukáže, že to je omyl, ale rádi na ten omyl vzpomínáme, připomínáme si ho, abychom ho nedělali znovu. V tom, kde se prokáže metodickou logickou cestou, že jsme propadli nějakému nás zotročujícímu omylu, to můžeme uvítat. Ale když nám to někdo bude říkat jako ideologii, jako obecnou výpověď, obecnou poučku, postmodernistickou, tak to budeme považovat jen za ideologii. Pak to má stejnou cenu, jako když malé děti, když vezmou rozum, zkoušejí všechno říkat opačně. „A co když je to právě jinak?“ Neřeknou jak. „Co když je to jinak?“ S tím nám tu přišel jeden student v semináři před dvěma lety; u konkrétních věcí chtěl ukázat, že nedělá nic jiného než takhle tyto postmodernisty. Vypadalo to hrozně zapletené do té podoby. Takže tím bych dneska skončil. Prosil bych vás o připomínky, dotazy a nejasnosti.

Jiný hlas: Prosil bych vás, jak se ten *logos* vztahuje sám k sobě? Mluvil jste o té reflexi, ta aktivita k sobě se vrací...

Hejdánek: Jenom ve vztahu k *fysis*. *Fysis* není schopna se k sobě vztáhnout, leč prostřednictvím subjektu a *logos* je v subjektu.

Jiný hlas: V té reflexi, v té aktivitě k sobě...

Hejdánek: Ne, moment, reflexe, to je pro náš životní výkon. Já neříkám, že *logos* má reflexi. Ta aktivita je v tom, že se *logos* vztahuje k sobě. Například jako k pravdě se vztahuje k sobě, jako k spravedlnosti se vztahuje k sobě. To, co jsem teď vylíčil: jestliže něco dává smysl ne v našem vědomí, to má smysl samo o sobě bez ohledu na to, co o tom víme. To znamená, že to má smysl v rámci smyslu. Jestli je to smysl konkrétní věci v rámci smyslu vůbec, není možné, aby měla nějaká jednotlivá věc, nějaká jednotlivá souvislost smysl, pokud by ten smysl nepřesahoval, netranscendoval tuto jednotlivou věc. My jsme si ukázali, že *logos* je schopen integrovat i hromady, které smysl nemají jakožto hromady. Smysl má jen integrovaná událost, ale hromada událostí jakožto hromada má smysl jen z těch jednotlivých událostí, ty mají jednotlivé smysly, ale nemá smysl jako celek jako hromada, shluk věcí, shluk událostí. Přesto ten *logos* může z toho jakýsi pseudocelék udělat, udělá z toho nepravou událost. To je jediné možné tím, že ten *logos* je schopen se vztáhnout k hromadám. Ale jak se může vztáhnout *logos* k hromadám, když původně je vztažen přes *fysis* jen k jednotlivým událostem? Jedině tak, že je schopen odstupu od té vlastní funkce, od toho vlastního fungování, kdy je *logem* nějaké pravé události. A jestliže je schopen se od tohoto distancovat, tak se distancuje od sebe, neboť to je přece *logos*. *Logos* jako takový je schopen se distancovat, dostat se do odstupu vůči sobě jakožto *logu* určité události, kterou integruje. K tomu nepotřebuje reflexi. To se děje i tam, kde ještě k reflexi nedošlo.

Podívejte, já si jsem vědom, ale uvědomte si, že toto dělala celá řada filosofů, že to vypadá divně, že to vykračuje z mezí naší běžné zkušenosti. Ale věnujte pozornost tomu, jak to hraje spolu. Jedině tím, že se k tomu vracíme vždycky z nové strany a ukážeme si to z nové strany, tak si můžeme na to navyknout. Spousta věcí nám připadá samozřejmých, protože jsme na ně navyklí; i na toto si musíme navyknout. To

má jakýsi smysl celkový, to nejsou jednotlivosti. Jenže to není možno předat, rovnou to předat. Předat se dá jen signalizací něco, kdy význam signálu je domluven. A když není domluven, tak to dá práci.

Jiný hlas: Tak a já naschvál, nebo ne naschvál, prostě také celoživotně, to není jen pedagogická záležitost, ale celoživotně mám nedůvěru, to jsem už říkal mnohokrát, mám nedůvěru ke všem systémům, kde je vypracovaná přesná terminologie a kde je to všechno tak udělané, že to funguje samo. Já to nemám rád a hledám vždycky ty výrazy, které jsou v té situaci nejpřiměřenější. Některé věci musejí zůstat stejné, samozřejmě, ale není dobré prostě převádět *fenomény* na *schémata*. To se nejsnadněji děje, když je to precizně vypracované. Dřív než ta terminologie je upevněna, je potřeba upevňovat to vidění, to vidění toho vlastního smyslu.

Lidská práce s tímhle, každá námitka, každá kritika musí být námitka z pochopení, nikoli z nepochopení. Námitka z pochopení. Takže to vidíte se všemi těmi otázkami Komenského, *pansofie*, *panorthosie*, tam všechno jde o to, že člověk si uvědomuje svoji současnost a ta myšlenka této terminologie je vlastně založena v tom, že svět je nedokonalý, skutečně nedokonalý, příroda, všechno je nedokonalé a potřebuje to doplnit. Je to možno doplnit v tom, že v některých žánrech jsou věci jasné, v matematice kupříkladu je to možno doplnit v těch otázkách mnohem, musím říct, než dřív. A samozřejmě i v těch technických věcech jsou ty věci takové, že je můžeme ovládat. V onom smyslu, v němž to slovo nedokáže jasně říct.

Slyšíte, mluvím o tom, že člověk si uvědomuje svoji situaci a uvědomuje si, že nic víc se nekoná, než že on musí do toho zasáhnout. Samozřejmě, on to vnímá tak, že on sám není dokonalejší, to znamená, že nemůže všechno opravit, ale všechno může postrčit. To je ta myšlenka. Člověk je tady proto, aby to napravoval. To je v onom pověření, aby pomohl tomu dílu. Je to v *mikrokosmu* i v *makrokosmu*, si dělejte, co chcete. Takže mu jde o ty věci v té situaci a o tu kontrolu, v níž se on objevuje. Vždyť já vím, že ty věci jdou tam odtud a mně zbývá jen ten kousek té odpovědnosti, odpovědnosti za ty věci, odpovědnosti, v níž vím, že za to všechno nesu jistou spoluúčast, v níž si můžu dělat, co chci, ale v tomhle smyslu, že ona je osudně důležitá. Ten člověk, ten zásah do té přírody...

Tedy tady vládne jistá kapitola té staré ekologie, že musíme chránit přírodu před člověkem. Já se naopak spíše kloním k té biblické souvislosti, k tomu chápání všeho toho, že příroda vždycky, kdokoli, cokoli, ta příroda, která je, potřebuje i tlak. Na první pohled je to absurdní, něco takového říct, samozřejmě. Na první pohled to je prostě, když lidi se nechťejí zaplétat do věcí a vymlouvají se navzájem, protože člověk si vždycky vymyslí takové ty *alibi*, předtím než se do něčeho dá. Říkám, člověk by se neměl bát těch věcí a zásahů, měla by to být řízená odpovědnost za tu přírodu a za ta zvířata, i v tom, že ta zvířata s námi mohou nějakým způsobem mluvit. Můžeme v nich hledat ty stopy, které v nich jsou, v té přírodě taky. Samozřejmě také je potřeba analyzovat ty věci ze všech stran, jak se to udělá, ale v té šíři své odpovědnosti nesmí člověk ustoupit. Také proto, že my už žijeme tak dlouho v lidském světě, v té stavbě světa, který je lidský, a nemůžeme žít v tom drsném světě přírody. Tedy tady vládne jakýsi nový mýtus, že se máme vracet k přírodě. To už je jenom fikce, kterou se chceme ukolébat do klidu, do bezstarostnosti. My už musíme vzít tu odpovědnost do rukou. To je ten drsný mýtus tohohle člověka. Všechno po sobě musíme poklidit, protože jsme to pokazili tak, že to napravit nelze. Tedy si nemůžeme říct: „A už přestaneme a teď to necháme, ať to samo žije, jak chce, ono to samo půjde.“ Jinak bysme my sami umřeli, kdybysme tohle dělali.

A zejména už to nejde tak, že my se budeme tvářit, jako že budeme zachraňovat přírodu tím, že vždycky uděláme nějaký ten mikroskopický odpor v přírodě. Já si myslím, určitě, když se necháte obalit v tom hovínku, tak to musí bejt to hovínko všude, a to nejde. Jinak je to absurdita, že se jenom vymlouváme, že chráníme přírodu. Můj názor zas, abych to nějak aspoň k tomu konci přivedl, je tento: Že lidi musejí převzít odpovědnost za sebe, za dějiny, ale taky za tu přírodu. To je jediná perspektiva, kterou tady máme. A slyšíte, aspoň tím budeme pokračovat ještě, vážení. Já tady mám pozvaného jednoho teologa...